

Ігор Гирич
Київ (Україна)

50-ТИТОМНИК МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИДАННЯ

Інститут української археографії та джерелознавства НАН України планував видавати повне зібрання творів Михайла Грушевського ще в часах свого заснування на початку 1990-х років. Йому передувало репринтне перевидання «Історії України-Руси», яке продовжувалося до середини 1990-х років. Велику активність та ініціативу щодо видання 50-томника здійснив директор інституту Павло Сохань. Проте розпочати справу вдалося лише на рубежі 1990–2000-х років, коли завдяки Комітету по пресі, одного з його працівників Олександра Кучерука та генерального директора львівського видавництва «Світ» Ігоря Мельника вдалося добитися внесення 50-томника М. Грушевського до серії соціально-значущих видань, фінансованих державою.

Від самого початку, враховуючи розгалужені наукові інтереси видатного вченого, видання планувалося здійснювати силами кількох гуманітарних науково-дослідних інститутів Національної академії наук України. На початку 1990-х науковцями Інститутів історії, археології, літератури НАН України, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Українського історичного товариства в США (голова професор Любомир Винар) було здійснено низку видань окремих книжок М. Грушевського, передусім його монографій. Видання п'ятдесяти томника М. Грушевського не знає аналогів у видавничій практиці наукових інституцій України. Найближчим попередником є видання творчої спадщини І. Франка. 50-томником М. Грушевського займалася лише частина співробітників відділу джерел з історії України XIX – початку

XX століть, на базі якого утворили сектор грушевськознавства. Реально в інститутах на постійній основі виданням займалося від 2-х до 3-х людей. В ІАУД це були Ольга Тодійчук і Варвара Шульга. Проте товариство симпатиків і дослідників М. Грушевського з різних інституцій гуманітарного профілю складалося з приблизно десятка осіб. Провідними науковцями, які на сьогодні видали 24 книги творів 50-томника були Світлана Панькова з Меморіального музею М. Грушевського у Києві, Галина Бурлака (Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка), Оксана Юркова (Інститут історії України), Віталій Тельбак (Дрогобицький педагогічний університет).

Розроблена концепція видання усіх творів М. Грушевського передбачала публікацію праць у десяти серіях згідно найголовніших жанрів творчості вченого: «Історія України-Руси», «Історія української літератури», «Твори монографічного характеру», «Історичні студії», «Рецензії, огляди, бібліографічні замітки», «Суспільно-політичні твори», «Літературознавчі і художні твори», «Спогади і щоденники». Поза 50-томником опинилася епістолярна спадщина Михайла Грушевського, яка завдяки матеріальній підтримці Українського історичного товариства під керівництвом Любомира Винара видавалася як окреме багатотомне видання «Епістолярні джерела грушевськознавства», котре є своєрідним доповненням 50-томника. На сьогоднішній день видано шість томів цієї серії. Певним новаційним прийомом було видання «Допоміжної серії», яка мала включати наукову рецепцію творів М. Грушевського – рецензії на його праці в різних світових історіографіях. Також там планувалося видавати й архівні джерела про життя і діяльність Михайла Грушевського.

Томи 17-20 відведено на серію «Щоденники і спогади». Майже підготовлені Світланною Паньковою до друку коментарі до щоденників М. Грушевського, які мають скласти 18-19 томи. Ці томи мають вийти друком наступного року. У 17-му томі буде друкуватися ранній щоденник М. Грушевського 1888–1894 років, який свого часу виходив окремим виданням (упорядник – доктор історичних наук Леонід Зашкільняк). У 20-му томі мають з'явитися «Спога-

ди», які у кінці 1980-х років у журналі «Київ» друкував доктор історичних наук Сергій Білокінь.

На сьогодні закінченими і виданими є серії «Суспільно-політичні твори», «Літературознавча і художня», «Рецензії та огляди» і здано до видавництва останній том серій «Історичні студії».

Актуальним є питання щодо концепції науково-довідкового опрацювання «Історії України-Руси». Як відомо, видання Інституту української археографії та джерелознавства НАНУ першої половини 1990-х було фототипічним. Воно не містило коментарів і покажчиків, а кожний том не мав своїх передмов. Лише в першому томі було уміщено дві передмови: Омеляна Пріцака та Валерія Смолія разом з Павлом Соханем. За тодішнім планом, схваленим Я. Дашкевичем, планувалося після всіх томів видати окремими книжками іменний, географічний та бібліографічний покажчики. Ці праці було здійснено Я. Федоруком і А. Гречилом.

У 2000-х роках завдяки Ярославові Федорукові вдалося зрушити з мертвої точки англomовний проект видання «Історії України-Руси», ініційований і профінансований відомим канадським меценатом українського походження Петром Яциком. Проект здійснюється на базі Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті в Едмонтоні. «Фішкою» англomовного видання стала перевірка і передача за сучасними бібліографічними стандартами усіх посилань М. Грушевського на наукову літературу.

При виданні «Історії української літератури» редколегія сподівається на фахову допомогу з боку Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАНУ. Це вимагатиме залучення нових фахівців, бо наш колишній виконавець Галина Бурлака не є спеціалістом з історії української літератури доби середньовіччя.

Новим у підготовці проекту став проект допоміжної серії 50-томника, яка має налічувати 5 томів, можливо у більше ніж десяти книгах. Для редколегії справжньою знахідкою стало долучення до роботи знаного сучасного грушевськознавця з Дрогобича Віталія Тельвака, який є найкращим на сьогодні фахівцем з проблеми рецепції творчої спадщини М. Грушевського різними історі-

ографіями Європи та Північної Америки. Минулого року вийшов 46 том у двох книгах, де вибрано найцікавіші рецензії і огляди на праці українського історика в російській, польській, німецькій, румунській та інших мовах.

На різній стадії підготовки зараз перебуває видання епістолярної спадщини М. Грушевського, яке виходить в окремій серії (видавцем є Українське історичне товариство) «Епістолярні джерела грушевськознавства». На сьогодні вийшло шість томів: листування М. Грушевського з письменниками і літераторами кінця XIX – початку XX ст. (два томи), а також Ю. Тищенкою, І. Джиджорою, В. Липинським, В. Дорошенком, М. Біляшівським. На стадії підготовки до друку перебувають томи листувань братів Михайла і Олександра Грушевських (взаємне листування) у двох книгах (упорядник Варвара Шульга), листування Мирона Кордуби з М. Грушевським (Олег Купчинський), листи М. Грушевського до етнографів у двох томах (Валерій Старков), листування Олександра Лотоцького з М. Грушевським (упорядник Валентин Кавунник) та деякі інші.

Видання повної спадщини М. Грушевського є не лише завданням Інституту української археографії та джерелознавства, його зобов'язанням перед Президією НАНУ. Це важлива державне і культурне завдання, данина пам'яті нашого народу відроджувачу новітньої української держави у XX столітті. Коли ми розпочинали проект 50-томника більшість сподівалася, що побачить хіба кілька томів, і на тому воно тихо згасне, як більшість подібних багатотомників. Нині ми маємо вже половину запланованого видання. Хотілося б вірити, що наступні 10 років сповістять про закінчення 50-томника, принаймні томів із творами вченого.

Список основних джерел та літератури:

1. Сохань П. Від редакційної колегії / П. Сохань // Грушевський М.С. Твори: У 50 т. / Редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Львів : Світ, 2002. – Т. 1: Серія «Суспільно-політичні твори (1894–1907)».

2. Гирич І. П'ятдесятитомник творів Михайла Грушевського / І. Гирич // Український історичний журнал. – 2016. – № 2.

3. Гирич І. Неопубліковане в київській архівній спадщині М. Грушевського й справа видання повного зібрання творів історика / І. Гирич // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики: Зб. наук. пр.: На пошану історика, засл. діяча науки і техніки України, д-ра іст. наук Марії Дмитрієнко (до 35-річчя наук. діяльності). – К., 1997.

4. Гирич І. Документи академіка М. Грушевського у фонді 1235 ЦДІА України у м. Києві / І. Гирич // Архіви України. – 1989. – № 4.